

Рудан Наталя Сергіївна (Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА КУЛЬТУРИ

Якщо розуміти «культуру» в найзагальнішому сенсі як сукупність продуктів матеріальної і духовної творчості людей, то таке розуміння виявляється нерозривно пов'язаним з поняттям «досвід». Насправді, культура – це певний досвід діяльності людей, який передається від одного покоління до іншого, розвиваючись і збагачуючись. Соціально значущі форми життєдіяльності людей закріплюються в найрізноманітніших формах – у стереотипах і нормах поведінки, звичаї, прийомах і способах дій. Не менш важливі й речові форми соціально значущого досвіду – знаряддя і продукти праці, різноманітні інженерні та архітектурні споруди. Ще однією суттєвою формою втілення соціально значущого досвіду є мова в самому широкому його розумінні. Мова фіксує досвід діяльності людей у своєму словниковому фонді та граматиці. Однак роль мови не зводиться лише до фіксації. Він виконує важливі функції, будучи одним з найбільш істотних елементів міжлюдських зв'язків.

Соціально значимий досвід, передаючись від покоління до покоління, визначає, часом дуже жорстко, поведінку людей. Кожна людина, що опанувала культурним багатством, накопичених попередніми поколіннями, робить цей досвід своєю програмою власної поведінки. В суспільствах з різною культурою люди ведуть себе по-різному з тієї простої причини, що поведінка людини детермінується саме культурою як соціально значущого досвіду, переданого небіологічним шляхом. Цей «небіологічний шлях» передбачає створення особливих матеріальних предметів і структур, які б фіксували накопичений попередніми поколіннями досвід. Таким чином, ці предмети і структури є штучними, вони не існують самі по собі в якості елемента природи, а створюються. Тому говорити про культуру можна тільки стосовно до людей, культура виникла одночасно з людиною, і проблема виникнення культури передбачає розгляд проблеми походження людини.

За висловом німецького екзистенціаліста Карла Ясперса, «перше становлення людини, найглибша таємниця, досі абсолютно нам недоступна, незрозуміла. Такі звороти, як «поступово», «перехід», лише маскують її. Можна, звичайно, фантазувати з приводу виникнення людини. Однак ці фантазії дуже швидко виявляються неспроможними: уявлення про людину завжди вже є у момент, до якого відносять його становлення. До того ж нам не відомий навіть остаточний, задовільну відповідь на питання: що таке людина?» [1, с. 62].

Питання про рушійні сили антропогенезу відноситься до числа найскладніших. У вітчизняній науці довгий час безроздільно панувала трудова теорія антропогенезу. Згідно цієї теорії, рушійною силою антропогенезу є трудова діяльність з допомогою виготовлених самим людиною знарядь. Беручи трудову теорію антропогенезу в цілому, слід все ж визнати, що у світлі нових методологічних підходів і нових фактів ця теорія в її класичному вигляді у чому виявляється вразливою.

Насамперед, це стосується головної, але неявної передумови трудової теорії антропогенезу – суперечить очевидності припущенням про якісної однорідності людської життєдіяльності. Інші, відмінні від праці форми діяльності якщо й визнаються, то все ж розглядаються як несуттєвих. Між тим, у своєму житті людина зайнятий далеко не тільки працею. Ці відмінні від праці форми життєдіяльності

разом з тим знаходяться за межами праці, вони не є його елементом. Тому – і це друге заперечення – трудова теорія антропогенезу, розмірковуючи про трудову діяльність людини, навіть не задається питанням про умови цієї діяльності. Неупереджений розгляд з усією очевидністю підводить до висновку, що сама можливість працювати обумовлена цілим рядом факторів і, насамперед, встановленням миру всередині первісного стада. А сам цей світ в якості деякого триває стану працею не створюється. Умови праці не дано, а створюються, вони є не природними, а штучними.

Отже, повинна бути якісно інша діяльність, відмінна від власне трудової і служить приготуванням, «надбудовою» для цієї останньої, але сама ледве не є.

На ранніх етапах історії культури встановлюється і особливе відношення між простором і часом. Предки забезпечують орієнтацію роду в часі, тварини – в просторі. Тому рід шанує тих і інших, створює маски тих і інших і змушує звучати «їх» голоси крізь ці маски. Так існували, так звані, ритуали роду, які, по суті, є ритуалами вічного повернення до одного даними зразками, і саме в ритуальних танцях, у загальному ритмі й у стані екстазу створювалося спільне простір-час і підтримувалося його існування.

З точки зору соціальної філософії, мова – одне з найголовніших знарядь освіти цього спільного простору-часу. Таким чином, виникає необхідність знову звернутися до теми мови. Люди починають говорити однією мовою, мовою роду, і тим самим, однаково розчленовують простір і однаково зчленують моменти часу. На святі з допомогою мови встановлюється зв'язок між живими і мертвими, тобто між видимим і невидимим, між «чуттєвим» і «надчуттєвим». На відміну від звуків, що видаються тваринами і службовцями, по суті, простими сигналами, людську мову спочатку націлений на надчуттєве. Мова вводить у такі галузі, в яких ми самі тілесно не можемо бути присутнім. А це означає, що, будучи членом людської спільноти, людина існує в такому просторі-часу, межі якого виходять за межі можливостей його органів почуттів. Простір виявляється більше того, що реально доступний окремії людині, а час – довше часу індивідуального життя, тобто проміжку від фізичного народження до фізичної смерті. Саме людський мова розширює простір-час окремої людини. Іншими словами, мова створює штучне, надчуттєве, соціальний простір-час культури. В цьому проявляється соціотворча функція мови. Завдяки мові людина може дізнатися про те, що було до його народження, і вірити в те, що буде після його смерті. Мова

– це континуум, «розтягнутий» у часі і просторі, а не «власність» окремої людини. Мова моделює суспільну структуру групи в просторі і в часі, і ця структура виходить за межі простору і часу життя окремої людини і формує феномен культури.

Таким чином, виходячи з вищесказаного щодо розгляду процесу генезису, можна зробити припущення, що генезис культури і, ймовірно, в тому числі економічної культури, за умови її інтерпретації як фрагмент загальної культури, можна пояснити виходячи з необхідності «оформлення» і подальшої «каналізації» закладеної в людини агресії допомогою створення штучної символічно-сміслової реальності. Функціональний прояв даної символічно-сміслової реальності полягає у формуванні координатної мережі певних способів розуміння тих чи інших процесів, явищ і фактів.

Тепер ми можемо звернутися до розгляду культури як власне соціального явища, для чого необхідно проаналізувати різні її грані, такі як масова культура, субкультура, контркультура. Це необхідно для того, щоб, отримавши уявлення про дані аспекти або, іншими словами, гранях феномена культури, мати можливість виявити їх у складі економічної культури, в тому випадку якщо вони там будуть міститися.

Масова культура – це поняття, що служить для позначення особливостей виробництва культурних цінностей в «масовому суспільстві», орієнтоване на їх масове споживання. Субкультура – це в чомусь обмежена культура певної соціальної спільності, обмеженість якої обумовлена бідністю її соціальних зв'язків, утрудненістю доступу до культури в цілому або свідомої культурної самоізоляцією. При певних умовах субкультура переходить у контркультуру (термін введений Т. Роззаком [2]). У самому загальному сенсі під контркультурою розуміють сукупність соціально-культурних установок, вкрай негативно орієнтованих по відношенню до цінностей панівної культури і навіть протистоять цій культурі.

Отже, хід нашого соціально-філософського дослідження підводить до розуміння великої складності осмислення феномену «культури», що викликає необхідність продовжити її осмислення, здійснивши більш детальний розгляд її морфології і структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории. 2-е изд. Москва: Республика, 1994. 527 с.
2. Roszak T. The Making of a Counter Culture: Reflections on the Technocratic Society and Its Youthful Opposition. Berkeley: University of California Press, 1995. 346 p.